

Gestetner 165

Szöveg és fotó: Major Lajos

A Gestetner sztoriba a szereplőim más és más pillanatban szálltak be, de mégis mindannyiójukat összeköti a stencilezés szeretete és a gyűjtőszenvedély.

Bevallom őszintén, 2014-ig azt se tudtam, hogy van egy ilyen cég, Gestetner, és ennek az alapítója egy magyar származású, pontosabban csornai születésű hazánkfia. Aki akkora sikert ért el a világ sokszorosítóiparában, hogy fénykorában hat tengerjáró hajója volt, több kontinensen (Európában, Amerikában, Ázsiában) több tízezer munkást foglalkoztatott, és szabadalmi révén szinte az egész iparágat birtokolta. (1. kép)

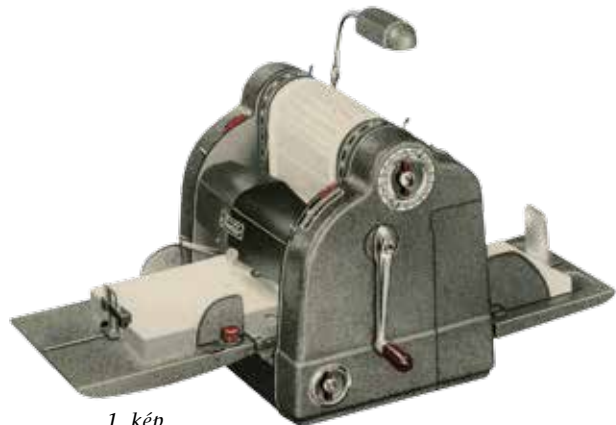
Nos ... abban a bizonyos 2014-es évben számomra a Gestetner sztori azzal a vitával indult, ami Novokrescenkov Tamás (nyomdagépgyűjtő) és Hansje van Halem (holland kortárs grafikus művész) között zajlott. Amikor Tomi budapesti Tolnai Lajos utcai gyűjteményét meglátogattuk Hansjével, és Tomi büszkén, de lesajnálóan mutatta meg azt a pár darab Gestetner gépét – hozzáfűzve, hogy „...ezt már a kutya sem használja ... pedig micsuda masinák”. Amit Hansje megrökönyödve hallgatott, és heves ellenkezésbe kezdett, hogy nagyon nem így van ez Hollandiában és igazi reneszánszát éli a risograph és a mimeográfia a kortárs művészek között. (2. kép)

2. kép

Pár év múlva úgy hozta a szerencse (talán 2016-ban), hogy a TYPOJAM kapcsán megismertem Szigeti Árpit (Hurrikán Press), aki abszolút beleszerelmesedni látszott ebbe az egész risographba és határterületeibe. Ő volt az, aki a bodrogkisfaludi alkotótáborban egy Novo Tomival való közös stencilezés után nagy csodálattal mesélt egy holland gyűjtőről, akinek hatszáz gépe van (a későbbi Erwin Blok) és ő volt az, aki felvetette az ötletet, hogy milyen jó is lenne ezt az egész Gestetnerdolgot bemutatni és Erwint a gyűjteményével együtt meghívni Magyarországra. Igazi kutatómunka kezdődött el külföldi (Hamilton Woodtype Museum, USA – ALT GÅR BRA, Norvégia – Bruce Castle Museum, Tottenham, Anglia) és magyar résztvevőkkel, amiben, nagy segítségünkre volt Faludi Viki (Magyar Grafika) a később a projekthez csatlakozott Szili Józsiával. Aki jó tíz évvel ezelőtt, gyűjtőszenvedélye révén, már belefutott egy ilyen Gestetner gépbe. Született is akkor egy Magyar Nyomdász cikk, ami már említi egy holland gyűjteményt. (3. kép)

Most kérdezhetnék, miként lehet az, hogy a világban egy ennyire közsímsert dolog, mint a Gestetner cég és az alapítója, így nyom nélkül eltűnik, sőt egyáltalán senki (még a szakmában) sem tud róla Magyarországon. Ennek több oka is van ... nem könnyű ezt összegezni. Vegyük csak azt, hogy a Gestetner család hazánkban maradt

1. kép

3. kép

4. kép

rokonait a második világháborúban deportálták és kivégezték. A húszas-harmincas években angol importból bekerült gépeket pedig egyszerűen a modernizáció „zászlaja” alatt kidobálták. Az ötvenes években, jóval a szamizdat előtt, már tiltva voltak az ilyen kicsi, könnyen mozgatható másológépek (csak megjegyzem 1890-ben már 1200 nyomatot tudott készíteni egy óra alatt ugyanarról a stencilpapírról).

Egy picit előre szaladtam – mint már az előzőekből kiderült, Gestetner Dávid (4. kép) Magyarországon, Csornán született, 1854. március 20-án. Köztisztletnek örvendő kereskedőcsaládban.

5. kép

6. kép

Innen, Csornáról (5. kép) indult a pályafutása, egy igen fontos amerikai kitérővel (a legenda szerint, itt egy véletlen papírsárkány-balesetnek köszönhetően találja fel a nyomdai eljárás lényegét) Ausztriába, majd Angliába költözik, ahol 1881-ben Londonban, a Cross Streeten megalapítja az első üzemét. Ahol az előző években szá-

badalmaztatott „keresek toll” (cyclostyle pen) révén automata sokszorosító gépek, „duplikátorok” gyártásába kezd. Majd ezt követte az 1906-os tottenhami üzeme, ami egyben a főhadiszállása is volt, közel 6000 munkásával. A British Pathé egy húszperces dokumentumfilmet forgatott 1927-ben róla. Nagy hangsúlyt fektetett a

7. kép

8. kép

funkcionalitás mellett a gépei küllemére. Ezért 1929-ben felkérte az akkor fiatal és még nem ismert Raymond Loewy francia formatervezőt (a Coca-Cola palack is az ő nevéhez kapcsolódik), hogy tervezze újra a Gestetner gépcsaládot. Aki a „szépség, funkció és egyszerűség” jegyében egy kagyló alakú gépet álmódott meg. Gestetner Dávid 1939-es halála után a cége irányítását az

1897-ben született Sigmund fia, majd unokái David és Jonathan vették át. A budapesti FUGA-ban megrendezett kiállítás ezt az igen aktív időszakot mutatta be az eredeti (működőképes!) modellpalettával, a Neo-Cyclostele-től (6. kép) (7. kép) a 466-os csúcsmoddellen keresztül a Gestefaxig, a magyarra fordított gépkönyvekkel, plakátokkal és a korabeli relikviákkal és újsághirdetésekkal. Jelenleg az anyag digitalizációja zajlik és részben már látható az erre a célra létrehozott weboldalon: www.gestetner.hu. (8. kép)

Azt hiszem, közel sem lett volna ennyire izgalmas a kiállítás, ha nem sikerül Erwin Blokot a gépeivel Magyarországra csábítani. Aki egy csodálatos, magával ragadó szakember. Személy szerint engem is megbabonázott, így én is vásároltam egy gyönyörű 120-as modellt Svájcból (Pfister-Leuthold), amit Erwin az Árpi (Hurrikán Press) 425s gépével egy szempillantás alatt megjavított a budapesti workshop alatt – erről van egy videó is –, érdemes megnézni a site-on! (9. kép)

A kutatás (inkább kalandregény) fontos állomása volt a csornai utunk Erwinnel. Ahol, köszönhetően Szalay Baláznak, Kiss Gábornak és a helyi önkormányzatnak, valamint Gestetner Éva néni izraeli telefonos útbeigazításának, sikerült megtalálni a helyi izraelita temetőben a megmaradt Gestetner nagyszülők sírhelyeit (10. kép) és annak a feltételezett háznak (szatócsbolt)

9. kép

10. kép

11. kép

a helyét (11. kép), ahol Gestetner Dávid született, és mint inas iskolásévei alatt dolgozott, és ahonnan elindult világméretű útjára. Mindez új információ volt az Angliában és az USA-ban élő Gestetner családtagoknak. Geoffrey Gestetner izgatottan követte a felfedezőútunkat. Erwin az esemény alkalmából egy aranyszínű, a Gestetner Dávid portréját ábrázoló eredeti 466-os modellen nyomtatott grafikát ajándékozott Csorna városának. Amiről azt gondolom, hogy egy hosszú együttműködés „alapköve” lehet...

Már az általános iskolában felismerték Erwin érdeklődését a stencilgép iránt (12. kép), és megbízták mindenféle iskolai másolat készítésével.

12. kép

De az első nagy lépés a gyűjteményének létrejöttében az a körmenet volt, amit a falujában tartottak a hetvenes években, és aminek a vásárlásában megcsodált egy Gestetner gépet, és annyira lázba jött tőle, hogy meg se várva a szülei beleegyezését, saját zsebpénzéből negyven guldenért megvette, majd feldobva a biciklire, hazakarikázott vele. Ezt követte a második, majd a harmadik, ne-

gyedik ... szép sorban a többi. Nagyon hamar tele lett a szobája, ezt látva édesapja egy galériát alakított ki a helyiségben, és ő ezek után a gépek fölött aludt. A szülei a mai napig is határozottan támogatják ebben a gyűjtésben, és tovább erősítették abban, hogy a nyomdaiparban helyezkedjen el és dolgozzon. Így a grafikai szakközépiskola mellett egyházaknak, kluboknak, egyesületeknek stencilezett, és közben folytatta rendületlenül a gyűjtést. Harmincöt éven keresztül vette – gyűjtötte –, felújította a gépeket, és egy ponton túl olyan sok gépe lett, hogy már nem tudott otthon megmozdulni az almelői lakásában.

1998-ban került kapcsolatba az Angliában élő Gestetner családdal. Akiknek továbbra is volt még működő üzemük akkor, de már David (ifjabb unoka) Gestetner eladta a licencet a RICOH cégnek, és azon gondolkodtak, mit is csináljanak ezzel a történelmi jelentőségű cég hagyatékával. Ekkor még nem volt Erwin annyira ismert gyűjtő, mint manapság, az évek alatt olyannyira közeli lett a kapcsolata a Gestetner családdal, hogy 2004-ben neki adományozták a teljes (!) hagyatékot.

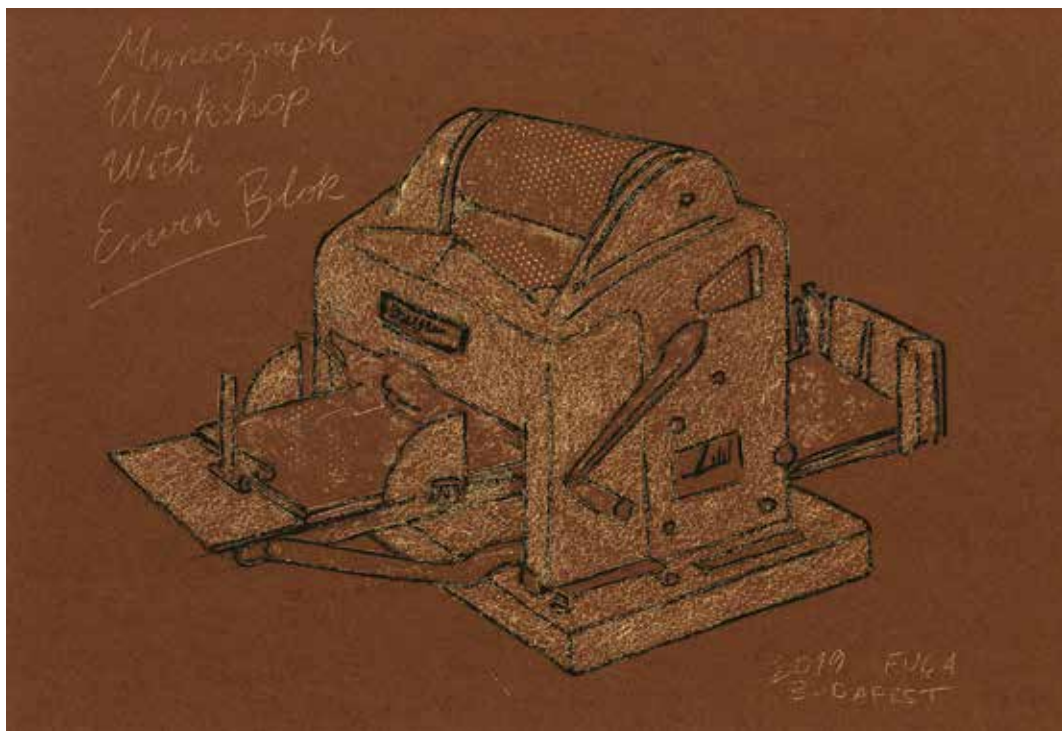
A maastrichti Jan Van Eyck Academie-ben, Jo Frenken meghívására 2014-ben részt vett a Magical RISO biennálén. Aminek a hatására az általa kifejlesztett hibridtechnológia berobbant a köztudatba és felfigyeltek rá a művészek. A lényege, hogy digitális anyagot tud átfordítani a RISO master papírra. Ehhez a NEKO cég által meghekelt RICOH Priportot használ. Majd ezt párosítja az eredeti Gestetner lyukelrendezéssel megegyező újrastancolt fejléccel, amire rá tudja applikálni a RISO master stencilpapírt. Így lehetővé válik a 200-as modellektől felfelé, hogy az eredeti Gestetner gépekkel tudjunk nyomtatni RISO festékkel.

13. kép

Ezt az eljárást próbálhatták ki az érdeklődők a budapesti workshopon Erwin vezetésével. (13. kép) Ismertségét csak növelte a Risomania című,

több nyelvre lefordított könyv és a vele megegyező című rövid dokumentumfilm, ami a hollandiai almelói stúdióját mutatja be. (14. kép)

14. kép